

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

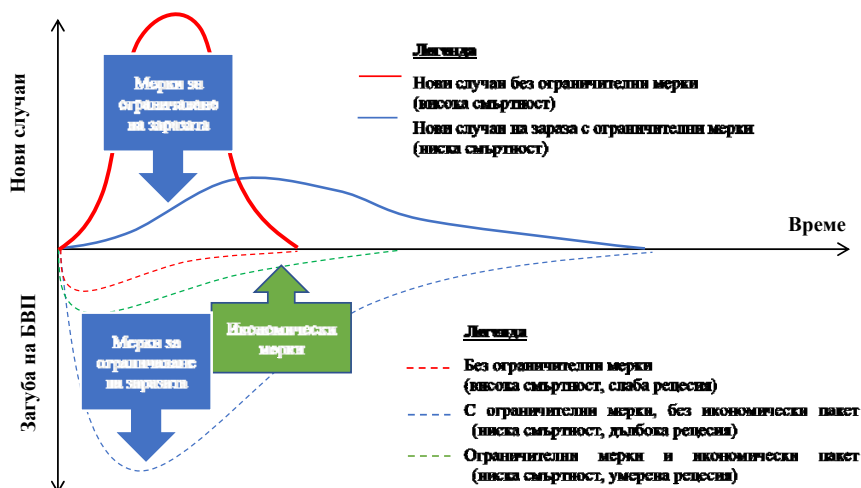
ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ПОСЛЕДИЦИ ОТ БОРБАТА С COVID-19: ЕКСПРЕСНИ ОЦЕНКИ, ИЗВОДИ И ПРОГНОЗИ КЪМ 12.04.2020 Г.¹ (актуализация към 14.04.2020 г.)

1. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СЪЩНОСТ НА ПРОБЛЕМА С COVID-19

Към настоящия момент няма достатъчно тестове за масов скрининг на населението, които да позволят ефективно изолиране на болните и вирусоносителите. Тази констатация е валидна не само за България, но и за страни, които са в много по-напреднал стадий от икономическото си развитие. Поради тази причина единственият възможен начин физически да се разделят здравите от болните е чрез въвеждане на сериозни ограничителни мерки за разпространяване на заразата. В сферата на икономиката това изисква затваряне на редица производствени предприятия, магазини, хотели, ресторанти и др., което неизбежно води до задълбочаваща се икономическа криза. Нещо повече, колкото по-продължителни и рестриктивни са ограничителните мерки, толкова по-продължителна и дълбока ще е стопанската рецесия. Фигура 1 дава нагледна представа за протичащите в момента процеси.

Фигура 1. Разпространение на заразата и ефекти върху икономическата активност

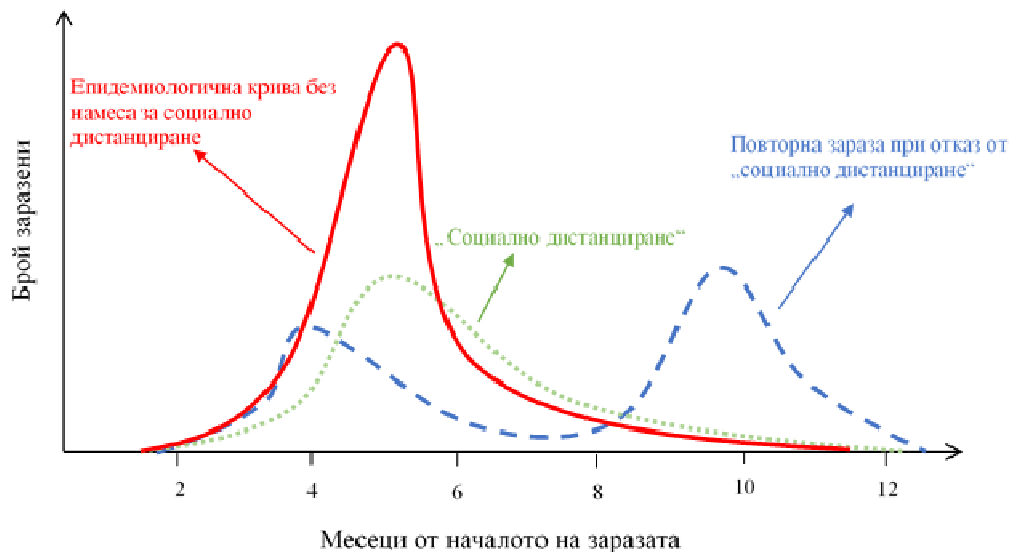
Източник: Baldwin, 2020.

Засега единствените мерки по овладяване на заразата се свързват с т.нар. „социална изолация“, изразяваща се в сериозни ограничения в ежедневието на хората.

¹ Всички данни, използвани в настоящото изследване, са към 12.04.2020 г. Предвид динамично променящата се обстановка, ИИИ при БАН ще актуализира прогнозата при настъпване на съществени промени.

Ограниченията водят дотам, че се заразяват много по-малко хора, което предотвратява един непосилен натиск върху здравната система. От епидемиологична гледна точка, при липсата на ваксина, е необходимо поне $2/3^2$ от населението да придобият имунитет, за да може епидемията да се овладее трайно. Алтернативата е да се търси някаква цикличност в строгостта на ограниченията, като се редуват цикли на затягане и разхлабване на мерките до постигане на обществен имунитет (Фигура 2). На този етап няма достатъчно информация колко дълго могат да продължат тези цикли.

Фигура 2. Възможни модели за реакция

Очевидно е, че управляващите са изправени пред тежката дилема да избират между „здраво население“ и „здрава икономика“. Доколкото запазването на максимален брой човешки живот е безспорен приоритет, въпросът на практика се свежда до размера, структурата и продължителността на прилагане на адекватни икономически и социални мерки с оглед минимизиране на икономическите щети, при положение, че е направено всичко възможно за максимално съхраняване на населението.

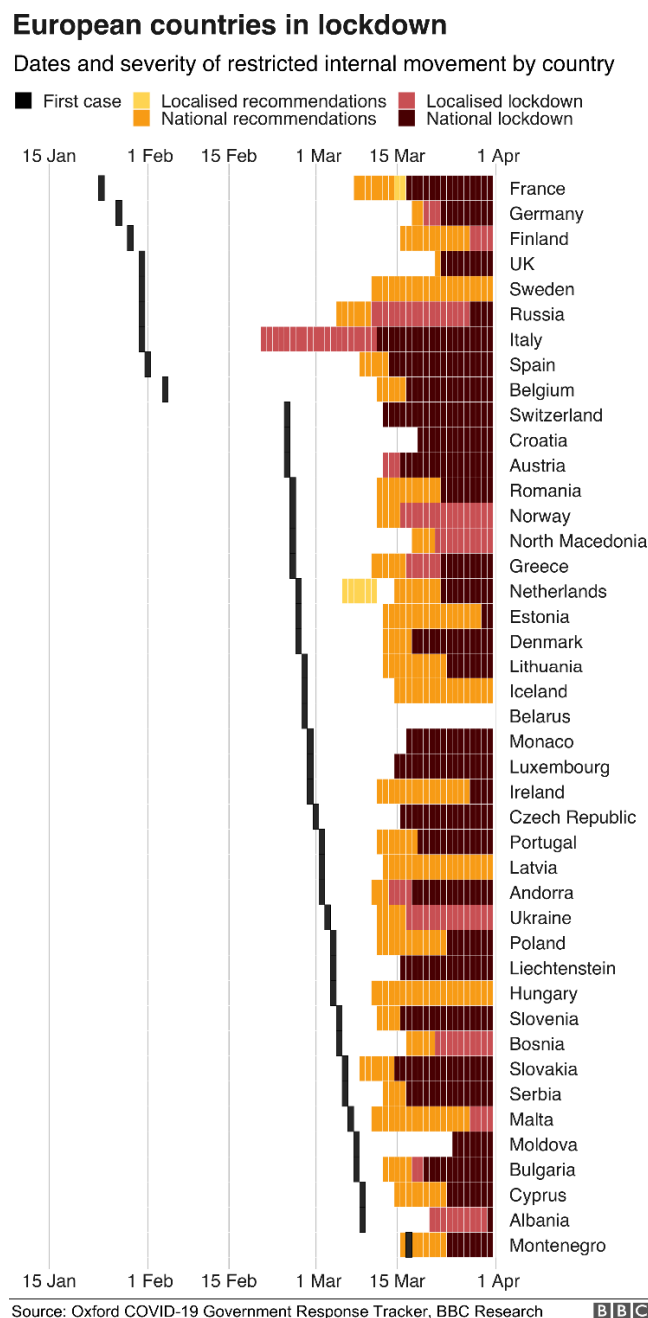
Целта в този анализ е да се оценят възможно най-точно негативните последици, както за икономиката като цяло, така и (на по-късен етап) по основните сектори и отрасли. Споделяме разбирането, че задаващата се рецесия е необичайна, тъй като не е предизвикана от спад в търсенето (на което се противодейства с подходящи стимули, насочени към увеличаването му), а по-скоро от проблеми с предлагането, които водят до вторичен ефект в съвкупното търсене. Извънредното положение, карантината и социалната изолация затрудняват или дори спират дейността на значими икономически сектори; намаляват търсенето и предлагането, а тяхното самоусилване причинява нарастване на безработицата, спадане на доходите, обезценяване на капиталовите активи и недвижимите имоти. Със сигурност има и други отрицателни ефекти, които излизат извън рамките на икономическия анализ.

² Изчисленията са направени на базата на предположението, че 1 заразен пренася вируса към средно 3 души. Но ако 50% от населението имат придобит имунитет срещу Covid-19, вирусът би бил пренесен само към 1.5 души. Едва когато заразеният пренася вируса към само 1 човек, кривата ще спре да върви нагоре. А това означава, че $2/3$ от хората трябва да имат имунитет срещу вируса.

2. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ЗАРАЗАТА В БЪЛГАРИЯ

Въпреки че за новия вирус се говори от края на 2019 г., първият доказан случай на заразен в България беше в началото на март. Независимо от сравнително късната поява на вируса, някои от предпазните мерки, включително и създаването на специален щаб, бяха взети преди това. Фигура 3 нагледно показва, че страните, в които времето между първия доказан случай и налагането на ограничителни мерки е по-кратко, имат значително по-малко случаи на заразени и починали. В тази връзка трябва да се подчертае, че България е една от страните в Европа, която най-бързо (само след 5 дни) наложи извънредно положение. Вижда се също, че страни като Италия, Испания, Франция, Германия, и особено Великобритания, доста се забавиха и разпространението на заразата в тези страни протича с по-бързи темпове и с повече смъртни случаи.

Фигура 3. Време на откриване на вируса и въвеждане на ограничителни мерки

3. ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЗАРАЗАТА

Уникалното в настоящата ситуация е, че в *основата на задаващата се рецесия стои уязвимостта на човешкия фактор*. От тази гледна точка, може да се направи предположението, че, що се отнася до съвкупното предлагане, секторите в икономиката, където живеят труд е доминиращ и се оказват услуги, които изискват масов едновременен пряк контакт между обслужваща и обслужвана страна, вкл. в транснационален аспект, се оказват по-силно засегнати (например национален и международен туризъм, транспорт, търговия, части от здравеопазването, култура и изкуство, спорт). Секторите с висока степен на автоматизация, роботизация и цифровизация имат капацитета да бъдат по-слабо засегнати от тази гледна точка, но пък при редица от тях активността е уязвима от прекъсване на съответната производствено-технологична верига (например в областта на автоиндустрията). Други сектори могат бързо да се пренастроят и не би трябвало да усетят натиск от гледна точка на предлагането (част от услугите, администрация и управление, образование). Има обаче дейности и производства, които ще извлекат ползи (фармация, някои сектори от хранителната промишленост, производство и търговия със стоки от първа необходимост, производство на предпазни облекла и защитни средства). Всичко казано дотук обаче се отнася само до предлагането, при това само до първия етап от рецесията. Голяма част от предстоящите проблеми ще бъдат свързани не само с предлагането, но и с търсенето. Механизмът е пределно ясен – едно по-значително съкращаване на работна ръка от най-заstraшените сектори ще доведе до трайно потискане на съвкупното търсене с вероятен вторичен ефект върху предлагането и последващ натиск за ново съкращаване на още по-голям дял от работната сила. По този начин първичните ефекти от намаленото търсене се възпроизвеждат и усилват в процеса на предлагането, като допълнителен утежняващ в случая фактор е отвореността на българската икономика. Без адекватна намеса (както от страна на държавата, така и от страна на работодателите и синдикалните организации) се получава „омагьосан кръг“, излизането от който става толкова по-трудно, колкото по-дълго се отлагат мерките, а рецесията може бързо да прерасне в депресия.

4. ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА СПРАВЯНЕ С ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ КРИЗАТА

4.1. Мерки, предприети от ЕС³

- Инициативата SURE. Чрез новия инструмент ще бъдат осигурени до 100 млрд. евро под формата на заеми за страните, които се нуждаят от тези средства, за да гарантират, че работниците ще получават доход, а предприятията ще запазят служителите си. SURE ще подкрепя схеми за намалено работно време и подобни мерки, за да помогне на държавите-членки да запазят работни места и да защитят наети служители и самонаети лица от риска да бъдат освободени от работа или да загубят дохода си. Самонаети лица ще получат заместване на дохода с оглед на настоящата извънредна ситуация.
- Фонд за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица. В по-голямата част от Европа е въведено социално дистанциране с цел забавяне на разпространението на вируса и именно затова е важно хората, които разчитат на други хора за удовлетворяване на най-основните си нужди, да не бъдат лишени от тази помощ. За

³ ЕК. Съобщение за медиите от 02.04.2020 г.

посрещането на това предизвикателство ще бъдат внесени изменения във Фонда за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица: по-специално ще се въведат електронни ваучери, за да се намали рискът от зараза, и възможност за закупуване на предпазни средства за лицата, които оказват помощ.

- Подкрепа за рибарите и земеделските стопани.
- Очакват се допълнителен набор от мерки за гарантиране, че земеделските стопани и другите бенефициенти ще могат да получат необходимата им подкрепа от общата селскостопанска политика.
- Пренасочване на всички фондове на политиката на сближаване за борба с извънредната ситуация.
- Европейският фонд за регионално развитие, Европейският социален фонд и Кохезионният фонд ще бъдат мобилизирани за справяне с последиците от кризата в областта на общественото здраве. Ще бъдат възможни трансфери между фондовете, както и между категориите региони и между целите на политиките. Отпадат изискванията за съфинансиране.
- Инструментът за спешна подкрепа се насочва за подкрепа на лечебните заведения, оборудване, подкрепа за извършване на масови тестове, медицински изследвания, прилагане на нови лечения и производство, закупуване и разпределяне на ваксини в целия ЕС. В инструмента за спешна подкрепа ще бъдат включени 3 млрд. евро, от които 300 млн. евро ще бъдат предоставени на RescEU в подкрепа на общите запаси от оборудване.

4.2. Предприети мерки в България и системно важни страни

Таблица 1. Обзор на предприетите мерки по отделни страни

% от БВП	Фискални мерки	Монетарни и макро-финансови мерки
БЪЛГАРИЯ		
~ 2%	• Поемане от държавата на 60% от заплатите и осигуровките на заетите от определени сектори; • Отлагане на плащането на корпоративни данъци; • Допълнителни възнаграждения за пряко заетите в борбата с болестта; • Подпомагане на дейци на културата; • Подпомагане на многодетни семейства; • По-големи разходи за патронажна грижа на нуждаещи се лица.	• Капитализиране на печалбата за 2019 г. в банковата система; • Увеличаване на ликвидността на банковата система със 7 млрд. лв. • Анулиране на увеличението на антицикличния капиталов буфер; • Увеличаване на капитала на ББР със 700 млн. лв. за кредитиране и гарантиране на кредити за малкия и средния бизнес; • Увеличаване на тавана за поемане на нов държавен дълг от 2.2 на до 10 млрд. лв.; • Безлихвени кредити до 1500 лв.; • Отсрочване на изискуеми задължения за период от 6 месеца.
САЩ		
0.5% + опция 10%	• Финансиране за болници и здравна инфраструктура; • Трансфери към домакинствата; • Разширена застраховка за безработица и хранителна помощ;	• Намалване на ставката на федералните фондове; • Намалени разходи за суап линии при основните банки и удължаване на матуритета на валутните операции;

% от БВП	Фискални мерки	Монетарни и макро-финансови мерки
	• Стимулиране на фирмите да поддържат служители на заплати; • Заеми и безвъзмездни средства за бизнеса.	• Улесняване на издаването на ценни книги от дружествата; • Осигуряване на ликвидност за предоставяне на заеми на депозитарните институции; • Спиране на възбраните/изгонванията и план за намаляване/спиране на плащанията по ипотечни кредити до 12 месеца.
КИТАЙ		
1.2%	• Увеличени разходи за превенция и контрол на епидемиите; • Производство на медицинско оборудване; • Данъчни облекчения и отменени осигурителни вноски; • По-големи инвестиции за управление на извънредните ситуации в общественото здраве.	• Повишаване на ликвидността в банковата система; • Подкрепа на производителите на медицински консумативи, микро-, малки и средни фирми и селскостопанския сектор при ниски лихвени проценти; • Забавяне на плащанията по заеми; • Облекчаване на жилищната политика от местните власти.
ИТАЛИЯ		
1.4% + ЕЦБ	• Средства за системите на здравеопазване и гражданска защита; • Мерки за запазване на работните места и подпомагане на доходите на уволнени работници и самонаети лица; • Отлагане на плащанията на данъци и комунални услуги; • Мерки за подкрепа на предлагането на кредити, насочени към подобряване на ликвидността.	<i>От ЕЦБ:</i> • Допълнителни покупки на активи; • Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; • Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; • Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> • Държавни гаранции за заеми за МСП; • Мораториум върху изплащането на ипотечните кредити и овърдрафтите за някои домакинства и МСП.
ИСПАНИЯ		
0.7% + ЕЦБ	• Бюджетна подкрепа от резервния фонд на Министерството на здравеопазването; • Трансфер за регионални здравни услуги; • Финансиране на научни изследвания, свързани с разработване на лекарства и ваксини; • Обезщетения за безработица, за временно съкратени работници; • Финансиране на храненето на деца, засегнати от затварянето на училищата; • 50-процентно освобождаване от плащане на вноски от работодателя за социално осигуряване от февруари до юни за работниците в сектора на туризма и свързани с него дейности.	<i>От ЕЦБ:</i> • Допълнителни покупки на активи; • Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; • Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; • Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> • Държавни кредитни гаранции за фирмите и самоосигуряващите се лица;

% от БВП	Фискални мерки	Монетарни и макро-финансови мерки
		• Държавни гаранции за износителите чрез испанската кредитна компания за застраховане на износа; • Удължаване на сроковете за погасяване на заеми на земеделски производители; • Въвеждане на специална кредитна линия за туристическия сектор; • Мораториум върху ипотечните плащания за най-уязвимите групи от населението; • Отлагане на изплащането на кредити, предоставени на предприятията от промишлеността, търговията и туризма; • Забрана на късите продажби на испанските акции на фондовия пазар; • Резолюция на специален правителствен скрининг на преките чуждестранни инвестиции в стратегически сектори.
ФРАНЦИЯ		
2% + 13%	• Повишаване на нивото на здравно осигуряване за болни; • Увеличение на разходите за медицинско осигуряване; • Отлагане на плащания по линия на социалното осигуряване и на данъци за фирмите; • Директна финансова подкрепа за засегнатите МСП и самостоятелно заети лица; • Отлагане на плащания за наем и комунални услуги за засегнатите МСП; • Около 13% от БВП държавни гаранции за банкови заеми на компании.	<i>От ЕЦБ:</i> • Допълнителни покупки на активи; • Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; • Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; • Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> • Намаляване на антицикличния буфер; • Забрана за къси продажби на акции; • Подкрепа за предоговаряне на банковите заеми на МСП.
ГЕРМАНИЯ		
4.5% + ЕЦБ	• Разходи за медицинско оборудване и развойна дейност; • Субсидии за запазване на работните места и доходите на работниците; • Удължаване на обезщетения за грижи за децата на родителите с ниски доходи; • 50 млрд. евро под формата на безвъзмездна помощ на собствениците на малкия бизнес и самонаети лица; • Данъчна отсрочка до края на 2020 г.; • Разширяване на достъпа до кредити с публични гаранции за фирми.	<i>От ЕЦБ:</i> • Допълнителни покупки на активи; • Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; • Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; • Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> • Намаляване на антицикличния буфер; • Придобиване на акции на по-големи от засегнатите компании и укрепване на

% от БВП	Фискални мерки	Монетарни и макро-финансови мерки
		техните капиталови позиции.
АВСТРИЯ		
9% + 8.5%	• Финансиране на системата на здравеопазването; • Финансиране на краткосрочна работа и обезщетение на самонаети, семейни и микропредприятия, които са загубили приходи заради болестта; • Създадена система за гаранции за компаниите-износители; • Финансиране на компаниите от експортния сектор; • Отлагане на плащането на данък върху доходите от физически и юридически лица; • Разрешаване на компаниите да принудят работниците да вземат до 2 седмици отпуск, натрупани през предходни години; • При намалено работното време, работодателите ще плащат само отработените часове, а останалата част ще бъде платена от бюджета.	<i>От ЕЦБ:</i> • Допълнителни покупки на активи; • Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; • Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; • Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> • Готовност за предоставяне на ликвидност; • За къси продажби на акции.
УНГАРИЯ		
н/д	• Разходи за здравния сектор; • Осигурителните вноски на работодателите ще бъдат премахнати в най-засегнатите сектори; • Вноските за здравеопазване ще бъдат намалени; • Около 80 000 МСП (главно в сектора на услугите) ще бъдат освободени от данък върху малкия бизнес; • Плащането на данъци в засегнатите сектори ще бъде отложено за след края на извънредното положение; • Вноски за развитието на туризма ще бъдат временно отменени; • Доставчиците на медийни услуги ще получат данъчно облекчение поради претърпените загуби на рекламни приходи; • Процедурите за събиране на задължения ще бъдат временно прекратени.	• Разширен достъп до ликвидност; • Въвеждане на дългосрочни неограничено обезпечени кредитни линии; • Спиране на санкции при неизпълнение на задължителните резерви; • Предоставяне на финансова помощ за домашни и корпоративни кредитополучатели; • Мораториум върху изплащането на всички настоящи кредити, до края на текущата година; • Ограничаване на средния годишен лихвен процент за нови необезпечени потребителски кредити.
РУМЪНИЯ		
3%	• Допълнителни средства за здравеопазване; • Частично покриване на заплатите на родителите, останали у дома в периода на затваряне на училища; • Частично покриване на заплатите на работници, застрашени от съкращения; • Гаранции и субсидирани лихви върху оборотния капитал и инвестициите на МСП; • Ускорено възстановяване на ДДС; • Спиране на събирането на просрочени задължения; • Отлагане на плащането на данъка върху недвижимите имоти за 3 месеца.	• Намаляване на основния лихвен процент; • Осигуряване на ликвидност на кредитните институции; • Придобиване на държавни ценни книжа на вторичния пазар.
СЪРБИЯ		
1%	• 10-процентно увеличение на заплатите в	• Намаляване на основния лихвен

% от БВП	Фискални мерки	Монетарни и макро-финансови мерки
	публичния сектор на здравеопазването; Увеличаване на разходите за здравеопазване; Еднократно изплащане на добавка за всички пенсионери; Нови инвестиции в публични инфраструктурни проекти; 3-месечен мораториум върху изпълнение и лихви по данъчните дългове; Допълнителни мерки за подкрепа на дейностите и заетостта в частния сектор.	процент; Осигуряване на ликвидност на банките; Закупуване на държавни ценни книжа; 3-месечен мораториум върху всички плащания по банкови заеми и договори за финансов лизинг.
ГЪРЦИЯ		
5%	Увеличение на разходите за здравеопазване; Наемане на нови 2000 лекари и медицински сестри; Трансфери на уязвими лица, включително парична стипендия в размер на 800 евро до 30 април за служителите, работещи в силно засегнатите фирми; Удължаване на обезщетения за безработица; Платен отпуск за родителите, чиито деца не ходят на училище; Подкрепа за ликвидността на силно засегнатите предприятия чрез субсидирани заеми, кредитни гаранции, субсидии за лихви и забавени плащания на данъци и вноски за социално осигуряване.	<i>От ЕЦБ:</i> Допълнителни покупки на активи; Предоставяне на временно допълнителни търгове на механизма за временна ликвидност; Позволение да се работи временно под Насоките по стълб 2, буфера за запазване на капитала и коефициента на покритие на ликвидността; Гъвкавост в изискванията за класификация и очаквания за провизиране на загуби за необслужвани заеми. <i>Държавни:</i> Субсидии за лихвени плащания; Отлагане на големи плащания по съществуващи заеми на тежко засегнати физически лица и фирми до края на септември.
ТУРЦИЯ		
2%	Удвояване на фонда за гаранции; Повишаване на минималната пенсия и паричната помощ на нуждаещите се семейства; Намаляване/разсрочено плащане на данъци за засегнатите индустрии (особено туризма); Пряка подкрепа за Turkish Airlines и други засегнати организации; Удължаване на сроковете за подаване на данъчни декларации; Повишаване на гъвкавостта на работа.	Намаляване на основния лихвен процент; Осигуряване на ликвидност; Намаляване на резервите по валутните депозити за някои банки; 3-месечен мораториум върху изплащането на банкови заеми (главница и лихви) за засегнатите фирми; Подкрепа за кредитиране на експортни фирми; Производството по събиране на дългове и несъстоятелност е спряно.

Източник: IMF. (2020). COVID-19 Policy Tracker.

Обзорът на предприетите мерки показва, че в разгледаните страни се предприема микс от фискални и монетарни мерки. По отношение на България, обаче, трябва да се направи уговорката, че ограниченията на паричния съвет правят невъзможна пряка интервенция на БНБ за поддържане на стабилно парично предлагане. Същото важи и за лихвените проценти, които плътно следват тези на ЕЦБ. Липсата на монетарни инструменти за макроикономическо управление придава допълнителна тежест на фискалните. От гледна точка на банковата система като цяло, на този етап няма основания за притеснения. Проблеми биха могли да възникнат в конкретни банки с по-

ниски нива на капиталови буфери и/или с големи експозиции към застрашени сектори на икономиката.

Заслужава да се отбележи, че ЕЦБ предприе безпрецедентна мярка за ликвидна подкрепа на банките в размер на 3 трил. евро, като ликвидността ще бъде предоставяна при отрицателни лихви (-0.75%). Нещо повече, за да могат банките да се възползват максимално от предоставените средства, ликвидната подкрепа ще бъде съпроводена със специален финансов пакет, който да облекчава обезпеченията на кредитите за малкия бизнес. Достъпът до тази ликвидност, за съжаление, ще бъде само за държавите-членки на еврозоната. Това за пореден път ни напомня, че всяко отлагане на кандидатстването във валутно-курсовия механизъм ни отдалечава от пълноправното членство в еврозоната, което означава продължаваща липса на „кредитор от последна инстанция“. В условията на криза, независимо от нейния характер, липсата на такъв кредитор се чувства много остро.

Въпреки предприетите мерки, със сигурност ще има трудни и компромисни решения. Програмите за вливане на пари и заеми се изправят пред незабавни предизвикателства за прилагането. Освен непредвидените последици и обезпечителните щети, които произтичат от всички общи мерки, ограниченията на паричния съвет, непозволяващ рефинансиране на търговските банки⁴, ще изискват създаването на нови канали за разпространение. Има и ще се появят още повече трудности, когато става въпрос за прилагане на директни спасителни програми, които стават все по-вероятни.

5. ПОСЛЕДИЦИТЕ В ГЛОБАЛЕН АСПЕКТ

5.1. Глобалната икономика в стрес

Коронавирусът атакува световната икономика в период на слаб икономически растеж, висок риск от рецесия, петролни войни, високо равнище на суверенния дълг в много от водещите икономики в света и изчерпани монетарни инструменти за насърчаване на растежа. Всичко това се случи през първото тримесечие на годината, което традиционно е по-слабо икономически.

В началото на март все още имаше анализатори, които смятаха, че разпространението на коронавируса има по-скоро характер на временен шок, който може да бъде поне частично компенсиран през останалата част на годината. Тези надежди се базираха и на опита с епидемиите от свински грип, птичи грип и SARS, чиито икономически ефекти бяха локални, краткосрочни и слаби. Самият вирус изненада с разпространението и устойчивостта си, като физическата зараза мутира и в икономическа зараза, която обхваща целия свят, независимо доколко вирусът е разпространен в една или друга държава.

Няма никакво съмнение, че световната икономика ще навлезе в рецесия през тази година. Не се знае колко дълбока и колко дълга ще е тя.

5.2. Китай – първата болна икономика

Общата продукция в Китай (включително на промишлеността, добивната индустрия и сектора на комуналните услуги) за първите два месеца на 2020 г. спадна с 13.5%,

⁴ Всъщност, ЗБНБ и сега позволява рефинансиране, но само при системна заплаха. Тази възможност никога досега не е била упражнявана. При извънредно влошаване на ситуацията може би ще се наложи да се помисли в тази насока.

докато анализаторите предвиждаха спад от 3%. Продажбите на дребно във втората най-голяма икономика намаляха с 20.5% за първите два месеца, докато прогнозите бяха за 4% свиване. Въпреки че през март 95% от големите компании и 60% от малките и средни предприятия извън най-силно заразения регион се върнаха към нормална работа, се очаква исторически спад на китайската икономика, непознат от Втората световна война насам. Секторът на услугите се възстановява най-бавно. Едва 60% от ресторантите и хотелите работят и то при занижен капацитет. Според китайското министерство на търговията, около 70% от големите фирми, занимаващи се с внос и износ, възстановяват работа през март.

Доколко следващите тримесечия ще компенсират първото тримесечие остава неясно, тъй като тепърва китайската икономика ще изпита външните шокове от срива на европейската и американската икономика. За разлика от вирусната зараза, икономическата се връща към източника. Китайската икономика ще изпита върху себе си последващите кризи в страните, които по-късно са поразени от вируса. Прекъсването на веригите на стойността, колапсът на вноса на важни стоки от Китай, очертават нови шокове върху втората световна икономика. Преките инвестиции в Китай се сринаха заради вируса с 15%, а в промишлеността – с 34%. Тяхното възстановяване ще бъде трудно и дългосрочно.

Икономическите мерки на Китай на този етап са по-скоро скромни и са насочени основно към малките и средни фирми. **Предвижда се обаче удължаване на сроковете за изплащане на кредитите, намаляване на данъци, социално-осигурителни вноски и помощ за изплащане на наемите.**

Китайското правителство все още (към началото на април) не е преформулирало икономическата си цел за 2020 г., която преди кризата с вируса беше за 6% растеж. Все още политическото послание е, че през останалата част на годината икономиката ще успее да компенсира спада от първите 2 месеца. Въпреки уверенията на китайското ръководство, че китайската икономика се възстановява, данните от ЕС и САЩ показват, че поръчките от Китай все още не са възстановени, т.е. шокът от срива на китайската икономика ще продължава да дебалансира икономиките на останалия свят.

5.3. Европейската икономика

Европейската икономика е силно уязвима. На фона на анемичния икономически растеж, трудностите, които изпитва ЕЦБ да съживи растежа, и закъснелите мерки на наднационално ниво, може да се окаже, че ще има както много физически жертви, така и големи и продължителни икономически загуби.

Най-големите загуби за европейската икономика ще дойдат от туризма, който заема висок дял от БВП и е третият най-голям сектор в европейската икономика, генерирайки 10% от европейския БВП с 27 млн. заети, което е близо 12% от европейската работна сила.

Пакетът от мерки в изпълнение на „Зелената сделка“ се изпълнява и, както се очакваше, вече са публикувани първите изключително важни документи, които изискват бърза и категорична реакция от държавните институции, бизнеса, академичните среди и неправителствения сектор.

- На 4 март ЕК публикува проекта на Регламент за Европейски закон за климата. Това е първият от пакета актове на ЕС за реализиране на „Зелената сделка“. Публичната консултация е отворена до 27 май. В проекта се дефинират основните задължения на

държавите-членки във връзка с изпълнението на амбициозните цели на споразумението.

- На 11 март беше публикуван и Плана за действие за кръговата икономика.
- През месеца се публикува и Стратегията „От фермата до трапезата“.
- Предстои представяне на Стратегията за биоразнообразие до 2030 г., целяща да се защитят уязвимите природни ресурси на планетата.

Изработването на национални позиции и организирането на публичен дебат по тези фундаментално важни въпроси изисква инвестирането на огромен административен ресурс, който през следващите месеци е концентриран върху пандемията и нейните икономически ефекти. **Затова отлагането на зелените инициативи е изключително важно за предпазване на европейската икономика от нови регулаторни рискове, докато се излезе от кризата.**

6. ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ЗА БЪЛГАРИЯ

6.1. Състояние на икономиката непосредствено преди появата на вируса

При оценката на икономическите ефекти трябва да се вземе предвид изходната позиция на българската икономика. Въпреки забавянето през 2019 г., тя успя да реализира сравнително висок растеж от 3.1%. За разлика от други европейски икономики, за българската не се предвиждаше рецесия през 2020 г., но тенденцията беше към спад. Редица вътрешни фактори оказваха натиск върху растежа, които и без външните шокове щяха да забавят значително икономиката.

Макрорамката през януари и февруари остана стабилна. Наложените ограничителни мерки влязоха в сила през втората половина на март, така че първо тримесечие едва ли ще отбележи много голям спад. Въпросът е как ще приключи второто тримесечие (като се има предвид, че през първите два месеца икономиката се развиваше нормално за тази част на годината) и доколко тази нормалност ще е достатъчна. По предварителни данни през януари 2020 г. при сезонно изгладения индекс на промишленото производство е регистриран ръст от 1.6% в сравнение с декември 2019 г., но спрямо средномесечната стойност за 2019 г. е отбелязан спад с 0.7%. Трендът се очаква да продължи и през февруари със слабо намаление.

- Туризмът стартира успешно началото на годината. През януари 2020 г. общият брой на нощувките във всички места за настаняване е с 19.8% повече в сравнение със същия месец на предходната година. Приходите от нощувки през януари 2020 г. достигат 60.8 млн. лв., или с 19.0% повече в сравнение с януари 2019 г. Тези тенденции се променят от средата на февруари.
- По предварителни сезонно изгладени данни през януари 2020 г. оборотът в раздел „Търговия на дребно“ по съпоставими цени намалява с 0.4% спрямо предходния месец. При оборота е регистриран ръст от 3.2% през януари 2020 г. в сравнение със същия месец на предходната година.
- През януари 2020 г. индексът на продукцията в сектор „Строителство“ е с 0.8% над равнището от предходния месец. През януари 2020 г. в сравнение със същия месец на 2019 г. индексът на строителната продукция се увеличава с 1.7%. Приносът на строителството в БВП през първото тримесечие на годината обикновено е около 3.7%.

- Инфлацията за първите два месеца на годината е ниска – за януари е 0.9%, а за февруари – 0.1%., но при хранителните стоки има не само сезонна, а и трайна тенденция на бързо нарастване на цените.
- Фонд „Безработица“ посрещна кризата в тежко финансово състояние – той е на дефицит от над 25% през последните години, въпреки високия икономически растеж и ниските, близки до пълната заетост, равнища на безработица.
- Добрата макрорамка през първите два месеца на годината може да намали отрицателните ефекти на затварянето на цели сектори от икономиката през март, но неподготвеността на социалните фондове да посрещнат рецесия от такъв мащаб изправя фиска пред сериозни предизвикателства.
- В края на 2019 г. пазарът на труда изглеждаше относително добре и бяха регистрирани няколко подобрени показателя за трудовия пазар.
 - Заетостта нараства – постигната е целта от 75% заетост на населението между 20 и 64 години⁵, поставена в Стратегия 2020.
 - Безработните лица силно намаляват като абсолютен брой и относителен дял спрямо работната сила. През 2019 г. са достигнати исторически минимуми на тези показатели –140 хил. души, съответно 4.1%.
 - Броят на обезкуражените лица и на икономически неактивните в трудоспособна възраст, които искат да работят, е силно редуциран.

6.2. Първоначалните ефекти

Твърде рано е да се оценят икономическите ефекти от кризата. Липсата на надеждни данни прави този опит по-скоро теоретичен, с всички произтичащи от това рискове. Те ще са различни при различните икономически сектори и фирми. Две основни групи фактори определят въздействието на епидемията върху икономиката – вътрешни и външни. Тоест, икономиката е изправена пред външни шокове (свиване на глобалната икономика и тази на ЕС) и вътрешни (затварянето на сектори и производства). Комбинацията на тези две групи очертава не само бърз и значим, но и продължителен период на влошаване на средата и на българската икономика.

Традиционно през първото тримесечие на годината БВП е най-слаб поради свиването на дейността на сезонните сектори. Ефектите от принудителното затваряне и редуциране на тяхната дейност през март няма да се отрази значително върху БВП, тъй като техният дял в БВП е по-слаб.

Динамиката на вътрешните фактори през кризисния период се определя от това кои сектори и производства ще преустановят изцяло работа и за колко време, кои ще продължат при намалени обеми, и кои ще разширят или реструктурират производството си. Спадът в промишлеността през последните години се компенсираше от по-висок растеж в сектора на услугите, но при очаквано спиране на цели подсектори на услугите общият растеж през март, въпреки инерцията на икономиката, ще премине в отрицателната зона.

⁵ Данните за пазара на труда през 2019 г. са предварителни и според допълнителни изчисления на основа на публикувана информация на Националния статистически институт за тримесечията на 2019 г. Използвана е информация от „Наблюдение на работната сила”, ако не е посочен друг източник.

В тази връзка се очаква значителен спад на туризма още през първото тримесечие на тази година. Въвеждането на забрана за организирани туристически пътувания в България и чужбина до 13 май затваря сектора, от което само приходите от нощувки (около 63 млн. лв.) няма да бъдат реализирани.

- В хотелиерството през първото тримесечие на миналата година са работили на трудов договор 108 хил. души, а относителният им дял от общо заетите лица е около 5%. Броят на предприятията в този сектор е 27 330, като 24 644 са с персонал под 9 заети. Подпомагането и запазването на заетостта в този сектор по схемата 60:40 ще е трудно за администриране поради очаквания голям брой предприятия, които ще се включат.⁶ От друга страна, 40% разходи само за работна заплата ще са голямо бреме за този сектор, като се вземат предвид и големите текущи разходи за обектите.
- Търговията заедно с туризма формират 16.5% от БВП. При тях също най-слабо е първото тримесечие на годината. Секторът на търговията ще бъде засегнат от ограничаването на достъпа до търговските обекти и затварянето на големите обекти от типа МОЛ. Месечната търговия на едро на хранителни стоки е средно около 23 млрд. лв., което е около 40% от общата търговия на едро, а търговията на дребно на хранителни стоки е около 1.5 млрд. лв. месечно и 37% от общите продажби на дребно. Данните показват, че е необходимо месечно търговията на дребно и едро на храни да се увеличи 2.5 пъти, за да се компенсира съкращаването на нехранителната, която е над 60% от общата търговия. Докато при търговията на дребно това е възможно да се реализира, то при търговията на едро спадът ще е значителен, поради отсъствието на целия сектор на ресторантите от пазара. Поради значителния си дял в БВП, търговията ще допринесе за икономическия спад още през първото тримесечие, а както показва опитът на Китай, търговията се възстановява бавно и спадът ще се пренесе и през второто тримесечие, дори и при най-оптимистичния край на епидемията.
- Както строителството, така и селското стопанство (по сезонни причини), отбелязват най-слаб принос в БВП през първото тримесечие, така че ефектите от редуцирането на дейността през първото тримесечие ще са слаби, но ще нараснат през второ и трето тримесечие.
- Нарасналото търсене на храни се очаква да повиши общата инфлация през март, като тенденциите на спекула в някои стокови групи също ще допринесат за повишаване на инфлацията, но този шок може да бъде преодолян през следващите месеци и инфлацията да остане в приемливи за икономическата стабилност стойности. След първоначалното масово запасяване с хранителни стоки и такива от първа необходимост, растежът на покупките се забавя. Намалването на вноса вероятно ще се компенсира от нараснало търсене на български хранителни и други стоки.
- За 2020 г. бюджетът на фонд „Безработица“ е около 437 млн. лв., като планираният дефицит е 94 млн. лв. След направената актуализация на бюджета, трансферът към този фонд е увеличен с малко над 1 млрд. лв., но това едва ли ще е достатъчно предвид бързото нарастване на регистрираните безработни. Напълно възможно е да се наложи нова актуализация.

Най-големият дългосрочен риск за икономиката е високата експозиция на цели сектори и производства към внос и износ към едни от най-засегнатите страни от вируса –

⁶ По данни от МТСТ към 11.04.2020 г. интерес за заявили над 2000 фирми, обхващащи около 30 000 работещи.

Италия и Германия. Тези две страни са водещите търговски партньори на България. По данни на НСИ, износът за Германия и Италия през 2019 г. формира 22.1% от целия стоков износ, а вносът от тези две страни съставлява 18.2% от общия стоков внос. Поради ключовата роля, която преките чуждестранни инвестиции от тези страни играят за икономиката, това ще доведе до техния значителен спад най-вече през второ и трето тримесечие, от което икономическият растеж ще загуби най-малко 1% (по методология на ИИИ при БАН).

Високата степен на отвореност на българската икономика създава условия за бърз пренос на външни шокове. Външните фактори ще имат по-дълготрайна значимост. Дори и да се възстанови нормалният ритъм на работа на затворените заради епидемията български предприятия, забавянето и намаляването на външните поръчки ще генерира спад на икономиката.

б.3. Конкретизация на изходните предпоставки за три възможни сценария

Трябва да се признае, че натрупаният досега опит за справяне с подобни ситуации се отнася предимно до слабо развити икономики, които са били изложени на шокове от природни катаклизми, довели до шокове върху предлагането. Парадоксално е, но най-силно засегнатите страни в момента са предимно големи и високоразвити икономики с добре функционираща здравна система. Въпреки многобройните публикации и всевъзможни мнения от редица експерти, ***на този етап не може със сигурност да се прецени нито тежестта, нито продължителността на настъпващата рецесия.*** Ясно е, че всичко ще зависи от успеха на реакцията на здравната политика, насочена към задържане на броя на заразените и на починалите лица (вкл. на тези в трудоспособна възраст) на колкото може по-ниско ниво, за колкото може по-дълго време. Това ще позволи на здравната система да постигне успех по отношение на идентифициране и ограничаване на разпространението на вируса, лечение на болните и засилване на имунитета и в крайна сметка да спаси колкото може повече човешки живота. В същото време, докато чакаме някакъв по-осезаем напредък в медицинското измерение на кризата, страхът и несигурността се задълбочат, а неблагоприятните последици за финансовата стабилност и перспективите за икономическо възстановяване стават все по-мрачни.

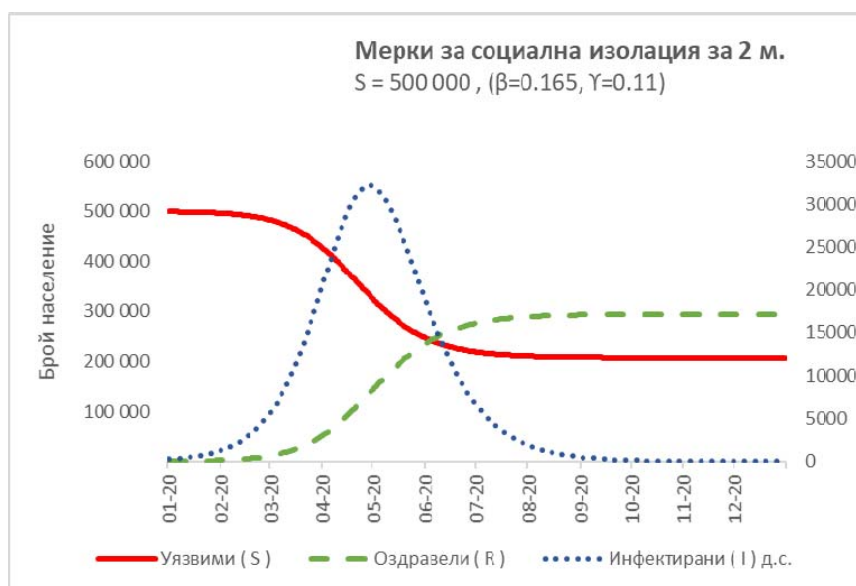
Изброените обстоятелства правят усилията за съставяне на достоверна прогноза непосилни. Неяснотите по отношение на времетраенето на ограниченията, както и липсата на опит при оценката на влиянието на такъв вид шокове, ни принуждава да разработим три различни сценария, основаващи се на три различни допускания за развитието на пандемията в краткосрочен план. Прогнозата е само до края на настоящата година. Натрупване на повече данни (особено за второто тримесечие) ще позволи да се конкретизира прогнозата за 2020 г., което ще даде възможност и за съставяне на по-дългосрочна макрорамка.

При съставянето на различните сценарии са ползвани изводите от разработката на (Eichenbaum, et al., March 2020), която се основава на каноничния модел SIR (susceptible (S), infected (I), and resistant (R)), предложен от (Kermack & McKendrick, 1927). Според този сценарий, около 60% от населението в крайна сметка ще бъдат заразени, което ще осигури създаването на т.нар. „обществен имунитет“, вследствие на което заразата ще бъде прекратена. Различните сценарии в прогнозата се основават на продължителността на този процес. Както е показано във Фигура 1, колкото по-активни са мерките за задържане на разпространението на заразата, толкова по-дълго се отлага във времето достигането на обществения имунитет и толкова по-дълбока е рецесията,

но не се претоварва здравната система и има по-малко смъртни случаи. Обратно, колкото по-бързо се достига обществения имунитет, толкова по-кратка ще е рецесията, но за сметка на голям брой починали и разстроена здравна система, която по всяка вероятност няма да може да се справя в пълен размер с останалите заболявания, поради което смъртните случаи няма да бъдат ограничени само до тези, дължащи се на коронавируса. Очевидно този сценарий не е обществено приемлив и трябва да се отхвърли независимо от по-тежките икономически, а вероятно и социални проблеми. На тях трябва да се противодейства с подходящ икономически пакет.

Сценариите са както следва⁷:

❖ **Първи сценарий.** Допусканията са, че ограниченията, свързани с COVID-19, започват да отпадат в средата на май и мерките постепенно се отменят, като през втората половина на годината икономиката функционира нормално. Няма втора вълна от заразата. Летният туристически сезон е слабо засегнат (спад до 20%). Глобалната икономика отбелязва лек спад, но темповете на икономически растеж, както и на нарастване на световната търговия, остават положителни. От основните ни търговски партньори най-пострадала е Италия и в много по-малка степен Германия. Външното търсене ще се свие през първото полугодие, но през второто полугодие ще компенсира, като физическите обеми на износа и вноса остават слабо засегнати.

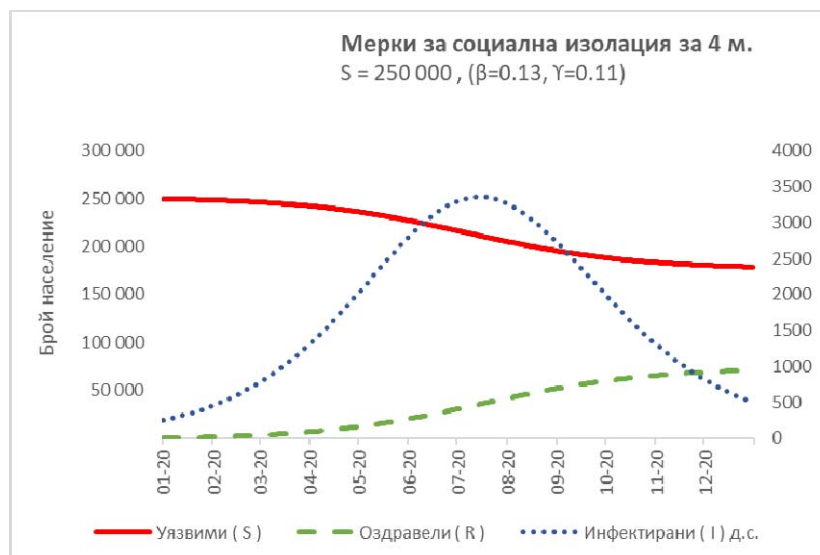
Основните черти на този сценарий са:

- БВП в реално изражение спада с 2.4%. С изключение на правителствените разходи, всички останали позиции от крайното използване са с негативен принос към растежа.
- Инфлацията бележи само леко нарастване спрямо предходната година.
- Обемите на външната търговия намаляват, по-осезателно при вноса. Текущата сметка (основно поради слаб туристически сезон) се влошава.

⁷ Сценариите нямат за цел точното установяване на броя заразени и не претендират за медицинска коректност. Те служат за ориентация относно продължителността на мерките по социална изолация.

- Пазарът на труда изпитва умерено негативен шок, като безработицата нараства до 6.9%.
- Бюджетните приходи са по-ниски от планираните с 1.9%, а разходите са по-високи с 1.7%. Вместо балансиран бюджет, ще има дефицит от 1.5% спрямо БВП. Дефицитът се покрива с емитиране на нов дълг в размер на 2.5 млрд. лв. Фискалният и валутният резерв остават на приблизително същите нива.
- Правителственият дълг се увеличава до 21.7% от БВП.

❖ **Втори сценарий.** Допусканията са, че ограниченията, свързани с COVID-19, започват да отпадат в края на юни до средата на юли. Мерките постепенно се отменят, но е възможно повторно въвеждане на някои от ограниченията. Летният туристически сезон е сериозно засегнат (спад с около 50%). Глобалната икономика отбелязва спад (1-3%), като темповете на икономически растеж и обемите на световната търговия са отрицателни. Всички страни от ЕС са засегнати, което води до спад във външното търсене.

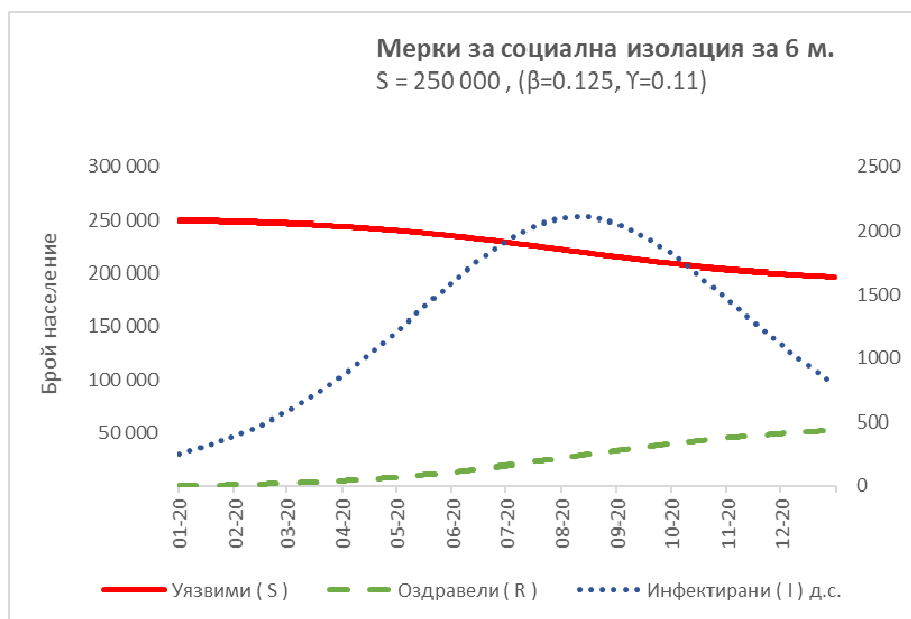

Основните черти на този сценарий са:

- БВП в реално изражение спада с 4.3%. С изключение на правителствените разходи, всички останали позиции от крайното използване са с негативен принос към растежа, като с най-силен спад е капиталобразуването.
- Инфлацията се ускорява до 4.2% на средногодишна база. Противодействащ фактор за по-висока инфлация (породена от евентуална дефицитност на някои предимно вносни стоки) е намаленото потребление и по-ниските цени на енергоресурсите.
- Обемите на външната търговия намаляват значително, а текущата сметка (главно поради слаб туристически сезон) се влошава с повече от 1 млрд. евро.
- Пазарът на труда изпитва негативен шок, като безработицата се удвоява спрямо предходната година и достига 10% от работната сила.
- Бюджетните приходи са по-ниски от планираните с 9%, а разходите остават в рамките на планираните със ЗДБ, но ще има пренасочване на разходи в секторите здравеопазване и социално подпомагане за сметка на капиталови разходи.

Бюджетният дефицит достига 2.5% спрямо БВП и се покрива с емитиране на нов дълг в размер на 3.8 млрд. лв. Валутните резерви намаляват с около 500 млн. евро.

- Правителственият дълг се увеличава до 23% от БВП.
- ❖ **Трети сценарий** – Допусканията са, че ограниченията, свързани с COVID-19, започват да отпадат в средата на август. Мерките периодично се затягат и разхлабват. Летният туристически сезон е провален (спад между 50% и 70%). Глобалната икономика отбелязва сериозен спад (3-6%), като темповете на икономически растеж и обемите на световната търговия са отрицателни. Всички страни от ЕС са засегнати, което води до силно изразен спад във външното търсене.

Основните черти на този сценарий са:

- БВП в реално изражение спада с 5.7%. Само правителствените разходи са с положителен принос, който не може да компенсира спада в износа (8%) и потреблението (3.6%).
- Инфлацията се ускорява до 5.2% на средногодишна база, като причините са в проблеми с предлагането на някои вносни стоки от първа необходимост (например плодове и зеленчуци). Противодавящ фактор за по-висока инфлация е намаленото потребление и по-ниските цени на енергоресурсите.
- Обемите на външната търговия намаляват значително, а текущата сметка (главно поради слаб туристически сезон) се влошава с повече от 2 млрд. евро.
- Пазарът на труда изпитва силен негативен шок, като безработицата достига близо 350 хил. души – около 12% от работната сила.
- Бюджетните приходи са по-ниски от планираните с близо 10%, а разходите (главно текущи разходи за подпомагане на дейността на МТСП, НОИ и НЗОК, както и по различни правителствени програми за подпомагане на бизнеса) се увеличават с 5.5%. Ще има и пренасочване на разходи, като капиталовите ще намалеят за сметка на текущите. Бюджетният дефицит достига 5% спрямо БВП и се покрива с емитиране на нов дълг в размер на 8 млрд. лв. Валутните резерви намаляват с около 1 млрд. евро.
- Правителственият дълг се увеличава до 26.5% от БВП.

6.4. Предвиждания за развитието на пазара на труда

През април, т.е. в самото начало на второто тримесечие на 2020 г., вече има еднозначни индикации за начало на криза на пазара на труда. Увеличава се броят на регистрираните в бюрата по труда безработни, като повече от половината са съкратени работници (предварителни данни на АЗ в началото на април). Не може да се твърди, че пазарът на труда реагира със закъснение, което е една от уникалните характеристики на тази криза.

В направените по-нататък предположения за развитието на кризата през 2020 г. е използван броят на населението в икономически активна възраст през 2020 г. според демографска прогноза на НСИ (конвергентен вариант). В него не се отчита притокът на завърнали се в България досегашни емигранти.⁸

Сценарий 1 – коефициент на заетост 62.6%, на безработица 6.9%, и на икономическа активност 67.2%. Този вариант се приближава до предложените от Министерство на финансите 2.2 пр.п. по-висока безработица в сравнение с 2019 г. в основанията за актуализация на Бюджета (април 2020)⁹, както и до регистрирания коефициент на безработица през 2009 г. При този сценарий безработните в края на годината ще бъдат 203.3 хил. души, или с 63.2 хил. души повече в сравнение с 2019 г. Заетите ще намалееят с 369.5 хил. души (Таблица 2).

Сценарий 2 – коефициент на заетост 60%, на безработица 10%, на икономическа активност 66.7%, 2651.9 хил. заети, 294.7 хил. безработни. Безработните ще са с 154.6 хил. души повече от тези през 2019 г., а заетите – с 484.4 хил. души по-малко. Това е вариант, който не предполага съществено подобрене на ситуацията в икономиката и на пазара на труда, която се наблюдава в края на март и началото на април.

Сценарий 3 – коефициент на заетост 58%, на безработица 12%, и на икономическа активност 65.9%. Този сценарий ще доведе до 349.6 хил. безработни, или с 209.5 хил. души повече в сравнение с 2019 г. Заетите ще намалееят с 572.8 хил. души. Този вариант предполага продължаваща ескалация на безработицата през цялата 2020 г.

Таблица 2. Предвиждания за пазара на труда до края на 2020 г.

	Отчет	Варианти за 2020 г.		
	2019	Сценарий 1	Сценарий 2	Сценарий 3
Население 15-64 години (хил. души)	4474.1	4419.8	4419.8	4419.8
Активни (хил. души)	3276.4	2970.1	2946.5	2913.0
Заети (хил. души)	3136.3	2766.8	2651.9	2563.5
Безработни (хил. души)	140.1	203.3	294.7	349.6

Всеки от предложените сценарии предполага, че до края на второ тримесечие на 2020 г. ще има силно нарастване на безработицата и ограничения в заетостта, вкл. на основа на уволнения (възможни са и такива от масов тип). Безработните се очаква да нарастват по линия на съкратени заети; превантивно затваряне на малки търговски и други стопански обекти с цел минимизиране на загубите; приток на неактивни към

⁸ Не разполагаме с броя на лицата, които евентуално ще се върнат, за да започнат работа в България. Не е ясно какви са техните планове и доколко са мотивирани да останат на българския трудов пазар.

⁹ На този етап, предположението за увеличение на безработицата с 2.2 пр.п. се смята за нереалистично в редица коментари на експерти, вкл. на такива на национално представените синдикати и работодателски организации, <https://business.dir.bg/ikonomika/prognozirat-10-bezrobotitsa-v-kraia-na-godinata>.

безработните¹⁰ с оглед запазване на социални права; регистриране на завърнали се от чужбина като търсещи работа. При тези обстоятелства, високото нарастване на броя на регистрираните безработни в края на март и началото на април е напълно закономерен резултат, но то може да бъде овладяно през втората половина на 2020 г.

През трето тримесечие заетостта може да бъде положително повлияна от сезонния фактор и да се наблюдава слабо облекчаване на обстановката. Сектори като туризъм, хотелиерство и ресторантьорство, търговия и строителство, ще се опитат да компенсират загубите. Работодателите в тези сектори се очаква да обявят през май своите намерения и да започнат да приемат обратно част от вече освободени работници. Това е реална възможност за намаление на броя на безработните.

В края на годината (четвърто тримесечие) проблемът „безработица“ отново може да се изостри при компрометиране на зимния туризъм, или евентуално слабо представяне на вътрешното търсене през трето и четвърто тримесечие.

Необходимо е да се подчертае, че всяко предположение за развитие на пазара на труда трябва да е съобразено със степента на овладяване на разпространението на COVID 19. ***Най-важното съвременно предизвикателство, приоритет и обща цел, е запазване на човешкия живот. Само след получаване на неоспорими гаранции за постигнати реални резултати и защити от COVID 19, може да се очаква възстановяване на икономиката.*** Окончателен отговор на многото въпроси може да се получи след наличие и прилагане на ваксина срещу това заболяване. Това предполага период на силна кризисна обстановка до края на 2020 г. и евентуално през първата половина на 2021 г. Съществува възможност за ограничение на разпространението на този вирус през топлите летни месеци, което ще позволи интензивното им използване за частично възстановяване на най-засегнатите засега сектори.

6.5. Макроикономическа рамка за 2020 г.

Моделът, който използваме, е структурен и сравнително прост. Напълно си даваме сметка, че не можем да обхванем всички ефекти, свързани с епидемията. Абстрахираме се и от номиналната ригидност на икономиката, която по принцип играе важна роля при определянето на краткосрочната реакция на икономиката на външни шокове, в случая епидемия. Освен това не сме в състояние да преценим има ли и колко са големи обратните връзки – епидемията предизвиква рецесия, но не е ясно какво е влиянието на рецесията върху разпространяването на заразата. Има основания да се мисли, че колкото по-висока е безработицата (при положение, че стриктно се спазват

¹⁰ В досегашното си поведение част от неактивните в икономически активна възраст (и особено младежите) бяха склонни да отлагат започване на работа в България и да изчакат съответна възможност за наемане в чужбина при по-добро заплащане. В сегашните условия те няма да рискуват с подобно отлагане и ще се явят на българския пазар на труда, т.е. ще се реализират като търсещи работа. Подобен сценарий трябва да се очаква и при контингента, освободен от сивата икономика, която също се свива в условията на криза. Те също ще предпочетат регистрация като безработни, която ще им позволи запазване на социални права и достъп до социални помощи. В тази връзка, натоварването на публичните финанси трябва да се очаква не само за покриване на дефицита на фонд „Безработица“ и евентуални трансфери към него, а и в по-голяма степен при увеличени разходи за целево социално подпомагане. Механизмите за това подпомагане също се нуждаят от бързо адаптиране към новата ситуация. Обявената от Правителството на 11.04.2020 г. еднократна социална помощ от 375 лв. за самотни родители с доход под 610 лв. на лице от семейството е мярка в тази посока, но тя трябва да се развие с оглед осигуряването на по-висока степен на социална защита на бедните и уязвими групи от населението.

ограниченията), толкова по-бавно ще се разпространява заразата, т.е., при равни условия, по-голямата рецесия би смекчила разпространението на инфекцията.

Таблица 3. Основни макроикономически показатели до края на 2020 г.

Показатели		Отчет			Предв. данни 2019	Прогноза 2020		
		2016	2017	2018		I вар.	II вар.	III вар.
Реален сектор								
БВП по текущи цени	млн. лева	94 130	101 043	109 695	118 669	119 643	118 695	118 112
Реални растежи								
БВП	%	3.8	3.5	3.1	3.4	-2.4	-4.3	-5.7
Потребление	%	3.5	3.8	4.4	5.8	-0.8	-2.2	-3.6
Бруто образуване на основен капитал	%	-6.6	3.2	5.4	2.2	-13.9	-17.7	-20.5
Износ на стоки и услуги	%	8.6	5.8	1.7	1.9	-0.8	-4.6	-8.0
Внос на стоки и услуги	%	5.2	7.4	5.7	2.4	-1.3	-5.2	-8.5
Цени								
Средногодишна инфлация ХИПЦ	%	-1.3	1.2	2.6	2.5	3.2	4.2	5.2
Дефлатор на БВП	%	2.4	3.7	5.3	4.7	3.3	4.5	5.5
Пазар на труда								
Коефициент на заетост (15 -64 г.)	%	63.4	66.9	67.7	70.1	62.6	60.0	58.0
Коефициент на безработица (15 -64 г.)	%	7.7	6.2	5.3	4.3	6.9	10.0	12.0
Външен сектор								
Текуща сметка	млн. евро	1 244	1 537	774	2 452	1 931	1 355	318
Търговски баланс	млн. евро	- 984	- 766	- 1 858	- 1 686	- 1 137	- 1 654	- 2 129
Капиталова сметка	млн. евро	1 071	530	790	891	988	988	988
Финансова сметка	млн. евро	4 446	2 324	3 017	2 563	2 919	2 344	1 306
ПЧИ в страната	млн. евро	1 313	1 759	1 520	1 348	1 078	944	674
Брутен външен дълг	млн. евро	34 221	33 397	33 476	34 071	34 984	35 383	35 947
Текуща сметка	% БВП	2.6	3.0	1.4	4.0	3.2	2.2	0.5
Търговски баланс	% БВП	-2.0	-1.5	-3.3	-2.8	-1.9	-2.7	-3.5
Капиталова сметка	% БВП	2.2	1.0	1.4	1.5	1.6	1.6	1.6
Финансова сметка	% БВП	9.2	4.5	5.4	4.2	4.8	3.9	2.2
ПЧИ в страната	% БВП	2.7	3.4	2.7	2.2	1.8	1.6	1.1
Брутен външен дълг	% БВП	71.1	64.6	59.7	56.2	57.2	58.3	59.5
Финансов сектор								
Паричен агрегат МЗ	млн. лева	79 581	85 727	93 256	102 469	107 062	106 390	105 977
Паричен агрегат МЗ	%	7.6	7.7	8.8	9.9	4.5	3.8	3.4
Валутни резерви (млн. евро)	млн. евро	23 899	23 662	25 072	24 836	24 518	24 263	23 756
Покритие на вноса на СНФУ с валутни резерви	месеци	10.0	8.7	8.5	8.2	8.0	8.1	8.1
Фискален сектор								
Бюджетни приходи	млн. лева	33 928	35 314	39 648	44 087	45 921	43 854	43 546
Бюджетни разходи	млн. лева	32 060	34 441	39 746	45 387	47 676	46 781	49 412
Бюджетен баланс	млн. лева	1 868	872	- 98	- 1 300	- 1 755	- 2 928	- 5 866
Бюджетен баланс	% БВП	2.0	0.9	-0.1	-1.1	-1.5	-2.5	-5.0
монетизация (БВП/МЗ)		1.18	1.18	1.18	1.16	1.12	1.12	1.11
Заети	хил.	2 954	3 073	3 069	3 136	2 767	2 652	2 564
безработни	хил.	245.3	204.1	170.7	140.1	203.3	294.7	349.6
Приходи/БВП	%	36.0%	34.9%	36.1%	37.2%	38.4%	36.9%	36.9%
Разходи/БВП	%	34.1%	34.1%	36.2%	38.2%	39.8%	39.4%	41.8%
Публичен дълг (вътрешен)	млн. евро	3 507.6	3 899.2	3 122.2	2 983.5	3 750	3 900	4 500
Публичен дълг (външен)	млн. евро	10 273.7	9 198.3	9 093.9	9 058.7	9 560	10 000	11 500

Източник: Авторови изчисления по данни на НСИ и БНБ.

7. ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ В БЪЛГАРИЯ

Не трябва да има никакви съмнения, *че един работещ икономически пакет ще бъде скъп, при това с неясен икономически ефект*. Все още не е ясно кои сектори и групи от обществото ще имат най-голяма нужда от подкрепа – няма такъв натрупан опит. Съвременното човечество за първи път се сблъсква с толкова голяма по мащаб и бързо разпространяваща се инфекция. Аналозиите с предишни епизоди на рецесия (особено т.нар. „Голяма рецесия“ от 2008-2009 г.) са подвеждащи, доколкото те са били предизвикани от човешката дейност. По-смислено е да се търсят аналогии с природни катаклизми, но те пък са свързани с материални разрушения и са до голяма степен локални явления, което също ги прави неудачни за сравнения. Нещо повече, ситуацията сега е много по-различна от предходни епизоди на рецесия (без значение дали е била предизвикана от човешки грешки или природни бедствия), тъй като независимо от желанието и възможностите за потребление, хората не могат да го осъществят в пълен размер и са принудени да се лишат от привичния си стереотип на поведение и консумация. От друга страна, самите производители и голяма част от търговската мрежа прогресивно се оказват откъснати както от клиентите, така и от доставчиците. В резултат от това се наблюдава бързо свиване на икономическата активност и темповете на икономически растеж падат драстично.

Приетите досега мерки може да се оценят по различни критерии:

- **Бързина на прилагане на помощните мерки.** Актуализацията на бюджета стана факт на 9 април, което може да се смята за сравнително бърза реакция. Други мерки, предимно във финансовата сфера, бяха обявени дори още по-рано.
- **Дълбочина на мерките.** На фона на вече обявените икономически пакети в някои от водещите страни (например САЩ и Германия), които достигат и дори надминават 10% от БВП, фискалните мерки на българското правителство (към този момент около 2% от БВП) са по-скоро скромни, но отговарят на възможностите на страната и със сигурност ще търпят промени в хода на кризата. На този етап е трудно да се направи точна оценка, доколкото част от помощите ще бъдат предоставени при поискване и при доказване на задължителни условия за ползване. Тук оценяваме по-скоро намеренията на правителството, отколкото реално изпълнената подкрепа. *Считаме, че приетите мерки могат да бъдат полезни само при реализацията на първия сценарий на прогнозата. От тази гледна точка, най-вероятно ще има нужда от още една актуализация на бюджета, тъй като с текущата актуализация нито планираните приходи, нито разходите биха били адекватни при реализация на другите два сценария.*
 - Оценяваме положително решението да се увеличи максималният размер на поетия нов държавен дълг до 10 млрд. лв. Въпреки че е малко вероятно бюджетният дефицит да достигне такива размери (това не се предвижда дори и в третия сценарий), тази разпоредба създава гъвкавост, която е изключително полезна в кризисни времена. Отделен въпрос е дали на практика ще се поеме този дълг, в какъв размер и под каква форма ще бъде. Дори и да бъде изцяло поет, не е задължително да бъде изхарчен.
 - Прогнозата за третия сценарий сочи, че вероятно ще се наложи да се извършат бюджетни разходи, по-високи от 40% от БВП, което представлява формално нарушение на чл. 28(1) на Закона за публичните финанси. При по-продължителна криза може да се наруши и чл. 28(2). Може би е редно да се помисли за подходяща законодателна промяна.

- По отношение на мерките, предприети от БНБ (колкото и да са условни, предвид ограниченията на паричния съвет), смятаме, че те са адекватни на този етап. При задълбочаване на кризата може да се мисли и за промяна в минималните задължителни резерви. При изключително дълбока рецесия е възможно да се потърсят начини за използване на средствата на депозита на банково управление (в момента около 6.3 млрд. лв.), но без да се нарушават принципите на паричния съвет.
- **Обхват на мерките.** Някои от тях, като отлагане на плащането на корпоративни данъци, са с широк и универсален обхват, тъй като се отнасят за целия бизнес сектор. Други са насочени към определени уязвими рискове групи, чиито обхват на този етап може да бъде определен само приблизително (например патронажна грижа с доставка на храна и лекарства за десетки хиляди самотни възрастни лица и хора с увреждания в страната; хранителни пакети за около 40 000 социално слаби). Обхватът на други мерки ще се прояви в близките седмици – например мярката „60:40“, по която към 11.04.2020 г. са подадени над 2000 молби за 30 000 работещи лица; безлихвените кредити от 1500 лв./месец за лица, засегнати от кризата; еднократната помощ от 375 лв. за самотни родители.
- **Запазване на работните места.** От десетилетия България изпитва дефицит на човешки капитал, който се задълбочава през последните години. Това означава, че всички фирми, които уволняват сега персонал, най-вероятно ще имат проблеми при неговото възстановяване. Трябва да се направи всичко възможно за задържане на персонала, особено в малките и средни предприятия. В тази връзка, оценката на мярката „60:40“ е нееднозначна. Хубаво е, че държавата полага усилия да подпомогне бизнеса, но мерките трябва да са по-смели и категорични. ***В този им вид много от фирмите, които са най-засегнати, вероятно няма да могат да се възползват, тъй като няма да могат да изпълнят своята част, което ограничава обхвата и въздействието на схемата.*** Струва си да се направят оценки дали няма да е икономически по-оправдано държавата да поеме 60% от заплатите, без да изисква участие и от бизнеса. Така могат евентуално да се спестят средства, с които на по-късен етап държавата ще трябва да извърши допълнителен трансфер към Държавно обществено осигуряване.

8. НЕОБХОДИМОСТ ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО СЕКТОРИ И УДЪЛЖАВАНЕ НА ПРОГНОЗАТА ДО 2022 Г.

Предвид все още началната фаза на епидемията и невъзможността да се обхванат изцяло всички възможни ефекти, ИИИ при БАН сформира специална работна група, която да изследва задълбочено макроикономическите последици по отделните сектори на икономиката. В по-конкретен план се има предвид извършването на анализи, оценки и предложения в следните сектори, дейности и направления:

8.1. Очаквани промени в структурата на икономиката по основни сектори

- Определяне на възможните промени в икономическата структура по основни сектори, като резултат от очакваната икономическа стагнация;
- Оценка на взаимовръзката между различия в структурите и икономически резултати;

- Очаквани промени в производствената структура и отражението върху основни икономически параметри на база анализ на общото състояние и тенденциите на структурни изменения на икономиката на страните в ЕС.;
- Сравнение как се е променила икономическата структура при предходната икономическа криза, определяне на общото и спецификата на настоящето развитие;
- Очертаване на възможни сценарии за промени в икономическата структура – **неблагоприятен, очакван, благоприятен**;
- Определяне на промените на водещи икономически параметри, с акцент върху пазара на труда, като резултат от реализирането на един или друг сценарий.

Изходната информация е основно на база данни на Евростат Национални сметки – код NACE A*64 (64 отрасли). Това позволява да се слезе и на по-ниска степен на агрегация (конкретен отрасъл или подотрасъл) при анализ на промените в равнищата и динамиката на изменение в резултат от кризата, свързана с коронавируса.

8.2. Сектор „Индустрия“

- Развитие на индустрията, преработващата промишленост и подотраслите на преработващата промишленост, при условията на очаквана стагнация;
- Сравнение как предходната икономическа криза се е отразила на сектора и отделните негови отрасли, определяне на общото и спецификата на настоящето развитие;
- Очертаване на възможни сценарии за развитие – **неблагоприятен, очакван, благоприятен**;
- Възможности за стимулиране на развитие на индустрията, преработващата промишленост и нейните подотрасли, на база сравнителен анализ със страните от ЕС и показателите за сравнителни икономически предимства (RCA – revealed comparative advantages) на сектори и отделни отрасли;
- Определяне на промените на водещи икономически параметри с акцент върху пазара на труда, като резултат от реализирането на един или друг сценарий.

Изходната информация е основно на база данни на Евростат Национални сметки – код NACE A*64 (64 отрасли) и WITS (world integrated trade solution).

8.3. Продоволствен сектор

- Има ли проблеми при осигуряването на страната с продоволствие и храни – идентифициране и оценка на потенциални опасности;
- Необходими реформи за възстановяване на традиционни производства като база за реализация на големия природно-географски потенциал и конкурентните предимства на българското земеделие за постигане на национална продоволствена осигуреност при кризи от глобален мащаб;
- Схемите на ОСП на ЕС в България да се преформатират към прилагане на по-добри инструменти и практики:
 - схема за преразпределително плащане;

- въвеждане на прогресивно намаление на плащанията, схеми за обвързване на производството с директната подкрепа;
- специални преференции за младите фермери;
- отпускане на директни плащания само на активни фермери и т.н.
- Структурната политика в земеделието, подкрепяща приоритетно създаването на широк сектор от жизнени фамилни стопанства, като основа за устойчиво производство, заетост и доходи.

8.4. Сектор „Транспорт”

В условията на създалата се глобална ситуация, транспортът е един от секторите на икономиката, за които ще възникнат редица проблеми. В този смисъл е необходимо да се търси решение на следните въпроси:

- Промени в структурата на товарооборота (по видове товари и видове транспорт) и пътникооборота (по видове транспорт, в зависимост от целта на пътуването, по възрастова структура на населението и др.);
- Възможности за запазване на настоящите и привличане на нови товаропотоци (в т.ч. транзитни) от и за Азия, от и за Западна Европа, Близкия и Далечния Изток;
- Трудовата заетост в транспортния сектор;
- Съвместимост на националните стратегически документи и политики с европейските и световни такива и оценяване на тяхната адекватност по отношение на кризисни ситуации от сегашния мащаб.

Използвани източници

- Baldwin, R. (March 22, 2020). The supply side matters: Guns versus butter, COVID-style. VOX CEPR Policy Portal.
- Eichenbaum, M. S., Rebelo, S., Trabandt, M. (March 2020). The Macroeconomics of Epidemics. – National Bureau Of Economic Research Working Paper 26882.
- IMF. (2020). COVID-19 Policy Tracker, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.
- Kermack, W. O.; McKendrick, A. (1927). A Contribution to the Mathematical Theory of Epidemics. – Proceedings of the Royal Society of London, series A 115, N 772, p. 700-721.
- BBC Research. (2020). Oxford COVID-19 Government Response Tracker.
- БНБ.
- ЕК. (2020). Съобщение за медиите от 02.04.2020 г.
- НСИ.